

Eduskunnan sivistysvaliokunnan pyytämä asiantuntijalausunto VNS 1/2021 vp Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko Kuntoutussäätiön oppimisen tuen keskus, 12.5.2021

Johanna Nukari, neuropsykologian erikoispsykologi, PsL
Erja Poutiainen, johtava tutkija, kliinisen neuropsykologian dosentti
Johanna Korkeamäki, tutkija, VTM

Keskitymme lausunnossamme omaan erityisosaamisemme - neuropsykologisten vaikeuksien ja kuntoutuksen näkökulmaan

Oppimisvaikeudet ovat synnynnäisiä, neuropsykologisia tiedonkäsittelyn ongelmia, joita ilmenee kapea-alaisista erityisvaikeuksista laaja-alaisiin vaikeuksiin. Oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan tavanomaisesti ”sellaisia akateemisten perustaitojen (lukemisen, kirjoittamisen ja matematiikan taidot) omaksumisen vaikeuksia, jotka eivät johdu yleisen kognitiivisen tason heikkoudesta, puutteellisesta opetuksesta tai aistitoimintojen puutteesta” (Ahonen ym. 2019). Oppimisvaikeus-termiä käytetään lukivaikeuden ja matematiikan oppimisvaikeuden lisäksi myös kehityksellisten kielihäiriöiden yhteydessä, joissa kielellisiä vaikeuksia ilmenee lukemisen ja kirjoittamisen taitoja laajemmin sekä näönvaraisen havainnoinnin kehityksellisten vaikeuksien yhteydessä (ns. hahmotushäiriöt), jotka vaikuttavat mm. kolmiulotteisessa ympäristössä toimimiseen ja silmän ja käden yhteistyötä edellyttäviin taitoihin.

Oppimisvaikeuksiin voidaan lukea myös toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden vaikeudet, jotka liittyvät keskeisesti työskentelytaitojen ja käyttäytymisen säätelyn oppimiseen koulussa (Närhi ym. 2019). Kun tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen vaikeudet ovat huomattavia, niitä kutsutaan tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriöksi (ADHD). Kehityksellisiä neuropsykologisia häiriöitä esiintyy arviolta 10-15 prosentilla väestöstä (Ahonen & Haapasalo 2008; Peterson & Pennington 2015). Usein kehitykselliset vaikeudet esiintyvät päällekkäin erilaisina yhdistelminä, minkä vuoksi niiden tunnistaminen ja tukeminen voi olla haastavaa. Myös mielenterveyden haasteet esiintyvät usein yhdessä oppimisvaikeuksien kanssa. (ks. esim. Ahonen ym. 2019.)

Hyvin selkeät neuropsykologiset ongelmat tulevat usein esiin jo peruskoulussa tai ennen sitä. Toisaalta kapea-alaisemmat oppimisvaikeudet, kuten lukivaikeus, voivat jäädä tunnistamatta jopa koko koulu-uran aikana. Kehitykselliset neuropsykologiset vaikeudet jatkuvat kuitenkin usein aikuisuuteen ja vaikuttavat toimintakykyyn läpi elämän.

Mielenterveysongelmat puhkeavat usein nuoruudessa ja nuorena aikuisena, ja niillä näyttää olevan monenlaisia vaikutuksia opintoihin. Koulutuksen keskeyttämiseen kytkeytyy monia riskitekijöitä, joista mielenterveysongelmat näyttäisivät olevan yksi merkittävä tekijä keskeyttämisen taustalla. (Esim. Hillborg ym. 2021). Oppilaitoksen kontekstissa mielenterveyden ongelmat voivat usein näkyä erilaisina käyttäytymisen ongelmina. Toisinaan niitä voi olla vaikea erottaa neuropsykologisista toiminnanohjauksen ongelmista. Mielenterveyden haasteet esiintyvät usein myös yhdessä neuropsykologisten vaikeuksien kanssa varsinkin, jos tunnistaminen ja tuki eivät oppimisvaikeuksien kohdalla riittävällä tavalla toteudu.

Nykyisessä tietoyhteiskunnassa neuropsykologiset ongelmat kuten oppimisvaikeudet muodostavat yhä suuremman riskin syrjäytymiselle opinnoista ja työelämästä. Jäljellä ei ole juurikaan ammatteja, joihin pääsisi ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa tai joissa pärjäisi ilman kirjallisen tiedon käsittelyn taitoja tai riittäviä toiminnanohjauksen taitoja. Myös työelämän edellyttämä jatkuva osaamisen päivittäminen haastaa vielä enemmän heitä, jolla on neuropsykologisia vaikeuksia. Teknologisoituva arki haastaa

kognitiivisia taitoja vielä eläkeiässäkin. Maahanmuuttajataustaisilla kielitaidon ja harjaantuneisuuden puutteet voivat hidastaa neuropsykologisten vaikeuksien tunnistamista. Neuropsykologiset vaikeudet voivat ilman asianmukaista tunnistamista ja tukea käynnistää epäsuotuisan kehityskulun, joka voi pahimmallaan johtaa koulutuksesta ja työelämästä syrjäytymiseen ja mielenterveysongelmiin.

Tutkimusten perusteella tiedetään, että aikuisuuteen jatkuvat oppimisvaikeudet ovat yhteydessä matalampaan koulutustasoon ja työttömyyteen sekä psyykkiseen oireiluun, kuten masennukseen ja ahdistukseen (mm. Aro ym. 2019; Livingston ym. 2018; Maag & Reid 2006) ja heikkoon itsetuntoon (Riddick ym. 1999). Suomalaisen pitkittäistutkimuksen mukaan lapsuuden oppimisvaikeusdiagnoosi on aikuisuudessa yhteydessä runsaampiin mielenterveysperusteisiin sairauslomiin ja työkyvyttömyyseläkkeisiin sekä psyykenlääkkeiden korvauksiin (Aro ym. 2019). Oppimisvaikeuksilla on yhteys myös koulukiusaamiskokemuksiin (Kuntoutussäätiö, 2019) ja koettuun yksinäisyyteen (Valås 1999), jotka ovat osaltaan riskitekijöitä psyykkiselle hyvinvoinnille.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen raportin (Karvi) mukaan koronapandemia on tuonut selkeästi esiin, että poikkeustilanteessa elämänhallinnan ongelmat, oppimiseen liittyvät vaikeudet ja erilaiset mahdollisuudet opiskella kotiloissa vahvistavat eroja oppijoiden välillä, ja että itseohjautuvuuden korostuminen asettaa oppijat keskenään eriarvoiseen asemaan. Opettajat arvioivat tuen tarpeen kasvaneen eniten niillä opiskelijoilla, joilla on oppimisvaikeuksia. (Karvi 2020.)

Neuropsykologisista vaikeuksista kuten oppimisvaikeuksista huolimatta on mahdollista menestyä elämässä hyvin. Keskeistä suotuisalle elämäntululle on näiden vaikeuksien mahdollisimman varhainen tunnistaminen ja tarvittavan tuen saaminen (DeBeer ym. 2014; Voutilainen & Ilveskoski 2000). Jos vaikeuksiin puututaan ja tarjotaan niihin asianmukaista tukea eri vaiheissa, jolloin tuen tarve aktivoituu, voidaan suhteessa melko pienilläkin toimilla ehkäistä neuropsykologisten vaikeuksien rinnakkaisseurauksien kasautuminen ja varmistaa suotuista opintopolku ja työllistymismahdollisuudet kaikille vaikeuksista huolimatta.

Kehityksellisten neuropsykologisten ongelmien tukemisessa psykologinen ja neuropsykologinen osaaminen sekä yhteistyö oppilaitoksen henkilöstön kanssa on keskeistä. Opiskelukykyä tukevia kuntoutuspalveluita ja niiden saatavuutta tulisi vahvistaa. Oppimisvaikeuksien ja muiden neuropsykologisten vaikeuksien kohdalla neuropsykologisen kuntoutuksen saatavuutta tulisi parantaa (Turunen ym. 2019). Myös erilaiset tuetun opiskelun ohjelmat voivat lisätä koulutuksellisuutta yhdenvertaisuutta erityisesti mielenterveysongelmien yhteydessä (Hillborg ym. 2011).

Kommentit

2. Selonteon tavoitetila

Tavoitetila -Koulutus ja tutkimus kohti 2040 -lukua ottaa huomioon oikeansuuntaisesti muuttuvan yhteiskunnan tarpeet sekä yksilön oikeudet. Se korostaa kiitettävästi muun muassa oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa, kansainvälistymistä ja tunnistaa digitalisoinnin mahdollisuudet ja haasteet.

3. Koulutuksen ja tutkimuksen tavoitteet ja toimenpiteet

Selonteko korostaa hyvin jatkuvaa ja laadukasta oppimista samoin kuin alueellista yhdenvertaisuutta ja toisaalta eri alueiden välisten erojen aiheuttaman tarpeen alueellisesti joustavaan toteutukseen. Se tunnistaa myös esimerkiksi puutteita TKI-toiminnan toteutuksessa. Olemme kuitenkin huolissamme siitä, että toimenpiteet tavoitetilan toteutumiseksi jäävät nykyisellään kovin ylätasolle, jolloin vaarana on, että toteutusvaiheessa ei tunnisteta oleellisia käytännön muutostarpeita. Pidämme erittäin tärkeänä, että varsinaisessa valmisteluprosessissa kuullaan vahvasti kentän ääntä.

3.1. Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Myönteisen erityiskohtelun vakiinnuttaminen ja sen rahoituksen uudistaminen on merkittävä toimenpide oppimisen haasteita omaavien tilanteen kannalta. Myös maahanmuuttajataustaisten henkilöiden oppimisedellytysten huomioiminen on tärkeää. Tältä osin on tarpeen vahvistaa oppimisen erityshaasteita omaavien tunnistamisen ja tuen palveluja. Laatutavoitteiden laadinta on tarpeen, mutta sen lisäksi tulee laatia konkreettisia toimenpiteitä, joilla varmistetaan niiden valtakunnallinen toteutuminen alueiden eroista huolimatta.

On tärkeää, että varhaiskasvatukseen pääsyä helpotetaan ja että myös varhaiskasvatuksessa mutta myös koulussa huomioidaan vahvemmin oikea-aikainen tuki ja matalan kynnyksen palvelut. Opiskelijahuollon ennaltaehkäisevä luonne tulee turvata. Ennaltaehkäisevän toiminnan lisäksi tulee varmistaa vaativampien oppimisen ja mielenterveyden haasteiden tunnistaminen ja tarvittavien tukitoimien toteutuminen. Myös varhaiskasvatukseen tulee luoda edellä esitetyn kaltaiset rakenteet.

Varhaiskasvatus

Ensimmäinen neuropsykologisten vaikeuksien tunnistamisen vaihe on jo ennen kouluikää muun muassa itsesäätelyn ja lukemaan oppimisen valmiuksien osalta. Esimerkiksi ennen kouluikää todetuilla toiminnanohjauksen vaikeuksilla on lineaarinen yhteys kouluvalmiuksiin ja laajasti toimintakykyyn läpi elämän (Moffitt ym. 2011). Neuvolan ohella keskeinen tunnistamisen paikka on varhaiskasvatus. Huomion tulisi varhaiskasvatuksessa olla erityisesti ydintaidoissa (itsesäätely ja toiminnanohjaus), jotka voivat muodostaa pullonkaulan muulle oppimiselle. Ennen kouluikää annettu toiminnanohjauksen tuki voi ennalta ehkäistä oppimisvaikeuksia ja mielenterveyden vaikeuksia laajasti (Moffitt ym. 2011).

Varhaiskasvatuksessa on huomattavan vähän psykologipalveluja saatavana. Joissain kunnissa ei ole lainkaan varhaiskasvatuksessa toimivia ja täten siihen näkökulmaan erikoistuneita psykologeja. Kukin kunta on voinut ratkaista palvelunsa omalla tavallaan. Myös perheiden kautta saatava tieto on oleellinen varhaiskasvatusikäisten lasten vaikeuksien tunnistamisessa. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan tuen mahdollistamiseksi moniammatillista yhteistyötä, kuten varhaiskasvatuksen toimijoiden ja sote-ammattilaisten välistä yhteistyötä.

- Tarvitaan perheiden kanssa tehtävän yhteistyön vahvistamista.
- Tarvitaan psykologiresurssin lisäämistä neuropsykologisten vaikeuksien sekä mielenterveyden ongelmien arviointiin ja tukitoimien suunnitteluun varhaiskasvatuksessa.
- Tarvitaan moniammatillisen yhteistyön vahvistamista, jotta ongelmat pystytään tunnistamaan ajoissa.
- Tarvitaan matalan kynnyksen tukitoimia perheille: psykologi vanhempien tukemisessa mukana varhaiskasvatuksen toiminnan yhteydessä.

Perusopetus

Selonteossa on hienosti tunnistettu, että luku- ja laskutaidon perusvalmiuksien saavuttaminen on huomattavan tärkeä pohja kaikelle oppimiselle. On tärkeää varmistaa, että kaikilla oppilailla on todelliset mahdollisuudet saavuttaa nämä perustaidot. Esimerkiksi neuropsykologisia vaikeuksia, kuten oppimisvaikeuksia omaavien kohdalla perustaitojen saavuttaminen vaatii lisäponnistuksia. Heille on taattava mahdollisuus opiskella omia taitojaan vastaavassa tahdissa ja saada haasteisiinsa yksilöllistä tukea. Tarkkaavuuden säätelyn ja toiminnanohjauksen vaikeudet hankaloittavat huomattavan usein oppimista laajasti, ja näiden neuropsykologisten vaikeuksien parempi tunnistaminen ja huomioiminen on tärkeää.

Peruskoulun opettajilla ei ole riittäviä resursseja tunnistaa oppilaidensa oppimisvaikeuksia. Myös silloin, kun vaikeus on tunnistettu terveydenhuollon tai pedagogisten selvittelyjen yhteydessä, opettajilta puuttuu tutkittuun tietoon perustuvia menetelmiä näiden lasten ja nuorten tukemiseen koulussa. Luokanopettajan tai aineenopettajan koulutukseen kuuluu riittämättömästi erityispedagogiikkaa ja psykologista tietoa oppimisvaikeuksista tai tunne-elämän ja sosiaalisten vaikeuksien aiheuttamista haasteista. Koulupsykologin ja erityisopettajan välistä yhteistyötä pitää lisätä.

Vaikka erityisesti isommat neuropsykologiset vaikeudet saatetaan peruskoulussa tunnistaa, koulupsykologin tutkimuksiin on usein pitkä jono. Koululääkäreitä ei ole riittävästi ja koululääkärin läheteellä vain pieni osa pääsee jatkotutkimuksiin ja vielä pienempi osa saa tarvittavaa kuntoutusta. Onnistuessaankin koko prosessi voi kestää kuukausia, jopa vuoden.

Lievemmät vaikeudet jäävät usein huomaamatta, eikä koulu välttämättä puutu kapea-alaisiin oppimisvaikeuksiin, vaikka nämä oppilaat hyötyisivät koulun ja oppilashuollon lyhytkestoisemmista tukitoimista ja/ tai kuntoutuksesta. Myös tarkkaavaisuusvaikeuksien alle peittyä usein muita oppimisvaikeuksia, varsinkin jos lapsella on käytösongelmia.

Itsesäätelyn merkitys korostuu peruskoulun uudessa opetussuunnitelmassa. Uudet työskentelytavat ja -ympäristöt vaativat sellaisia toiminnanohjauksen taitoja, jotka ovat osalle oppilaista liian vaativia verrattuna opettajajohtoisempaan työskentelytapaan.

- Tarvitaan opettajille koulutusta psykologisista ilmiöistä (ml. neuropsykologiset vaikeudet ja mielenterveys), jotta he osaavat tunnistaa ja tukea niitä ja ohjata tarvittaessa jatkotutkimuksiin.
- Tarvitaan erityisopetuksen ja koulupsykologien resurssia lisää neuropsykologisten vaikeuksien ja mielenterveyden ongelmien tunnistamiseen ja tukemiseen.
- Tarvitaan oppilaitoksen lääkäriresurssia lisää, jotta tarvitsevat saavat läheteet jatkotutkimuksiin.
- Tarvitaan vahvempaa tukea tarvitseville mahdollisuus neuropsykologiseen kuntoutukseen.
- Tarvitaan moniammatillisen yhteistyön vahvistamista, jotta ongelmat pystytään tunnistamaan ja niihin pystytään puuttumaan riittävällä tavalla.
- Tarvitaan opettajille koulutusta oppimisen digitaalisten apuvälineiden käyttöön ohjaamisesta.
- Tarvitaan tukea koulun ja vanhempien välisen yhteistyön kehittämiseen.

3.2. Toinen aste

Tavoite mahdollistaa kaikille tarvitseville opiskelijahuollon palvelut on ensiarvoisen tärkeä. Sen toteutuminen edellyttää konkreettisia toimia, joilla turvataan opiskelijahuollon riittävät ja monipuoliset resurssit. Uuden teknologian hyödyntäminen enenevästi on perusteltua, mutta samalla tulee huomioida opiskelijat, joille niiden käyttö on haastavaa. Oppimisvaikeuksien kohdalla uuden teknologian mahdollisuudet opiskelun ja työnteon tukena koetaan motivoivina, mutta välineiden käyttöön saamiseksi tarvitaan tukea (Hock 2012).

Oppivelvollisuuden laajentaminen tarkoittaa samalla myös sitä, että myös oppimisen ja mielenterveyden haasteita omaavien oppilaiden osuus toisella asteella tulee kasvamaan. Heille on taattava riittävä tuki. Alueellisen päätöksenteon vahvistaminen toisen asteen koulutuksen toteutuksessa mahdollistaa alueen erityispiirteiden huomioimisen. Tällöin on kuitenkin tärkeää varmistaa, että alueilla on tarpeellinen tietotaito esimerkiksi erityisen tuen tarpeen arvioinnissa ja toteutuksessa.

Toiselle asteelle tulee edelleen paljon opiskelijoita, joiden oppimisvaikeuksia ei ole tunnistettu tai tutkittu peruskoulussa. Toisella asteella erityisopetuksen ja opiskelijahuollon resurssit ovat kuitenkin vielä peruskoulua niukemmat, eikä toisella asteella ei ole riittävästi mahdollisuutta yksilölliseen tukeen.

Erityisopetusta ja psykologipalveluja on jonkin verran, mutta etenkin psykologipalvelut keskittyvät enemmänkin mielenterveysongelmien tukeen, eikä oppimisvaikeuksien tuki ole riittävää. Kutenkin esimerkiksi lukivaikeuden osalta on selkeää tutkimusnäyttöä tukitoimien kuten neuropsykologisen kuntoutuksen tuloksellisuudesta (Nukari ym. 2020).

Opettajat tarvitsevat kaikilla asteilla tietoa myös oppimisen digitaalisten apuvälineiden käyttöön ohjaamisesta. Oppimista tukevia sovelluksia saa nykyisin maksuttomasti jo kaikkiin älylaitteisiin (esim. www.smaly.fi) ja ne voivat tarjota osaltaan ratkaisevaa tukea muiden tukitoimien ohella. Myös äänikirjojen käyttö ja niiden suosittelu on peruskoulussa ja toisella asteella edelleen puutteellista.

- Tarvitaan opettajille koulutusta psykologisista ilmiöistä (ml. ml. neuropsykologiset vaikeudet ja mielenterveys), jotta he osaavat tunnistaa ja tukea niitä ja ohjata tarvittaessa jatkotutkimuksiin.
- Tarvitaan erityisopetuksen ja opiskelijahuollon psykologien resurssia lisää neuropsykologisten vaikeuksien ja mielenterveyden ongelmien tunnistamiseen ja tukemiseen.
- Tarvitaan oppilaitoksen lääkäriresurssia lisää, jotta tarvitsevat saavat lähetteet jatkotutkimuksiin.
- Tarvitaan moniammatillisen yhteistyön vahvistamista, jotta ongelmat pystytään tunnistamaan ja tukemaan niitä riittävällä tavalla.
- Tarvitaan vahvempaa tukea tarvitseville mahdollisuus neuropsykologiseen kuntoutukseen.
- Tarvitaan opettajille koulutusta oppimisen digitaalisten apuvälineiden käyttöön ohjaamisesta.

3.3. Korkeakoulut

Vahvistuva tietoyhteiskunta edellyttää enenevässä määrin korkealle koulutettuja kansalaisia, joten korkeakoulutasoisen opetuksen resurssien lisääminen on yhteiskunnallemme erittäin tärkeää. Korkeasteen opiskelijoilla mielenterveyden ongelmat ja erilaiset oppimisvaikeudet on arvioitu yleisimmiksi toimintarajoitteiksi. Opiskelijoiden psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen on erittäin tärkeä keino edistää opintojen edistymistä ja loppuunsaattamista. Tällä hetkellä laki ei kuitenkaan velvoita korkeakouluja tarjoamaan opintopsykologien palveluja opiskelijoille, eikä kaikissa korkeakouluissa ole opintopsykologin palveluja lainkaan tarjolla. Tämä asettaa eri korkeakouluissa opiskelevat eriarvoiseen asemaan.

Lähes 10 prosentilla korkeakouluopiskelijoista oli korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen (2016) vastausten perusteella oppimisvaikeus tai muu oppimiseen vaikuttava sairaus tai vamma. Yleisin raportoitu oppimisvaikeus oli lukivaikeus (5 %). Mitä vaativammista opinnoista on kyse, sitä isompaa haittaa oppimisvaikeudet opinnoissa etenemiselle aiheuttavat. Myös korkeakouluopiskelijoiden oppimisvaikeuksiin on tarjottava tukea, jotta opinnot edistyvät. Näille toimille on turvattava riittävät resurssit.

Kansainvälisten tutkimusten mukaan tukea tarvitsevien korkeakouluopiskelijoiden opinnoissa menestymistä voidaan tukea kiinnittämällä huomiota korkeakouluympäristöjen saavutettavuuteen ja tarjoamalla riittävästi tukitoimia (esim. Korkeamäki & Vuorento 2021). Suomessa on kehitetty saavutettavuuskriteeristö, jonka systemaattinen hyödyntäminen tukisi opiskelijoiden opintojen suorittamista.

- Tarvitaan osana korkeakoulujen organisaatiota toimivia ja täten kyseisen toimintaympäristön hyvin tuntevia opintopsykologeja. Heidän tehtävänsä on tukea opiskelukykyä ja opintojen edistymistä tukemalla suoraan opiskelijaa sekä konsultoimalla opetus- ja ohjaushenkilöstöä.
- YTHS:n tehtävä on toimia alustavasti tunnistettujen terveydellisten haasteiden parissa. Sen psykologisen osaamisen resurssit on turvattava, jotta opiskelijoiden mielenterveyden ongelmiin sekä neuropsykologisiin vaikeuksiin voidaan puuttua oikea-aikaisesti.

3.4. Tiede ja tutkittu tieto

Pidämme ilahduttavana TKI-toiminnan vahvistamista määrätietoisen resurssoinnin kasvun avulla. Haluamme korostaa tasokkaan tieteellisen tutkimuksen merkitystä niin perustutkimuksen kuin soveltavan tutkimuksen osalta. Tavoitteena tulee olla kansainvälisesti arvioiden laadukkaan tieteellisen toiminnan turvaaminen. Tutkittua tietoa tarvitaan otettaessa käyttöön uusia toimintamuotoja tai kun tarvitaan tietoa toimintatapojen vaikuttavuudesta. On myös tiedettävä millaiset tukitoimet ovat vaikuttavia esimerkiksi neuropsykologisten vaikeuksien, kuten oppimisvaikeuksien yhteydessä ja tämä tieto saadaan ainoastaan korkeatasoisen tieteellisen tutkimuksen avulla.

3.5. Vapaa sivistystyö

Vapaalla sivistystyöllä on tärkeä rooli monenlaisten oppimiskulkujen mahdollistajana. Myös tehtävä maahanmuuttajien kotoutumissuunnitelmaan hyväksytyn luku- ja kirjoitustaidon koulutuksen ja muun kotouttavan koulutuksen järjestämisessä on merkittävä. Vapaan sivistystyön tarjoaman koulutuksen piiristä myös henkilöt, joilla on oppimisen haasteita, voivat löytää itselleen sopivia opiskeltavia sisältöjä, vaikka esimerkiksi pääsy tutkintoon johtavaan koulutukseen ei ole vaikeuksien vuoksi onnistunut. Vapaan sivistystyön puitteissa hankitun osaamisen tunnustaminen entistä paremmin ja rekisteröiminen KOSKI-tietovarantoon onkin erittäin kannatettava ehdotus. Vapaan sivistystyön tarjoaman koulutuksen puitteissa olisi mahdollista kehittää myös oppimisen haasteita omaaville erityisesti soveltuvia oppimiskokonaisuuksia.

3.6. Jatkuva oppiminen -työuran aikainen oppiminen

Jatkuvasti muuttuva työelämä ja yhteiskunnallinen todellisuus edellyttää kansalaisilta jatkuvaa oppimista. Jatkuvan oppimisen mekanismeja rakennettaessa on tärkeää huomioida myös oppimisessaan haasteita omaavien mahdollisuudet osallistua uuden oppimiseen. Tässä mielessä suunniteltu välineiden ja menettelyjen kehittäminen työssä ja arjessa hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen on ehdottomasti kannatettavaa. Myös muita tälle kohderyhmälle soveltuvaksi muokattuja oppimisen muotoja ja oppimisympäristöjä tarvitaan. Selonteossa mainitut matalan kynnyksen koulutukset ja tukitoimet, hakeva toiminta sekä moniammatillinen ohjaus ja palvelut tukevat varmasti myös tämän kohderyhmän jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia.

Kuten selonteossa todetaan, tulevaisuudessa eniten muuttuvat ja vähenevät lyhyempää koulutusta edellyttävät työt. Samalla syntyy uutta työtä, joka edellyttää valtaosin korkea-astetasoista osaamista. Metataitojen ja digitaitojen merkitys kasvaa. Tähän haasteeseen vastaamiseksi tulee taata kaikille mahdollisuudet kouluttautua riittävästi mahdollisista neuropsykologisista ja mielenterveydellisistä vaikeuksista huolimatta.

3.7. Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Neuropsykologisia ongelmia, kuten oppimisvaikeuksia omaavien opiskelijoiden tilanteen tunnistaminen ja asianmukaisen tuen järjestäminen edellyttää riittävää opetus- ohjaus- ja muun henkilöstön resursointia sekä heidän osaamisensa varmistamista laadukkaalla tutkintokoulutuksella. Lisäksi tarvitaan heidän osaamistasonsa ja tietämyksensä päivitystä etenkin neuropsykologisten ongelmien tunnistamisen ja tuen muotoja käsittelevien täydennyskoulutusten muodossa. Selonteossa mainittu kasvatus- ja opetusalan koulutusten kehittäminen tutkimusperustaisesti on tärkeää, samoin kuin opettajien ja kasvatus- ja opetusalan muun henkilöstön tunnistettu osaamisen lisäämisen tarve koskien erilaisten oppijoiden

kohtaamista. Myös oikea-aikaista ja ennakoivaa tukea vahvistavien riittävien resurssien mitoittaminen on erittäin tärkeää toteuttaa huolella; tarvitaan aidosti riittävä määrä erityisopettajia, opinto-ohjaajia, koulukuraattoreita, psykologeja ja muuta opiskelijahuollon henkilöstöä kaikilla koulutusasteilla.

Monia mielenterveysnäkökulmaan kohdentuvia tiedon lisäämisen ja interventiotaitojen lisäämisen hankkeita on käynnistetty esimerkiksi osana Mielenterveysstrategian toimeenpanoa. Vaikka ne voivat osaltaan tukea tarvittavien toimenpiteiden toteutusta, on muistettava, että viimekädessä resurssointi on kunnan tehtävä eikä toimenpiteitä voi ulkoistaa näiden hankkeiden tehtäväksi. Lisäksi on huomioitava, että neuropsykologisten vaikeuksien tunnistamiseen, käsittelyyn ja tukeen liittyvät toimenpiteet eivät ole edellä mainittujen hankkeiden keskiössä.

3.9 Opintotuki

Opintotukea tulee kehittää yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien edistämiseksi. Tukea tarvitsevat opiskelijat kokevat enemmän taloudellisia vaikeuksia kuin muut korkeakouluopiskelijat. Etenkin mielenterveysongelmia kokevat opiskelijat raportoivat rajoittaneensa opintotukea muita opiskelijoita useammin. (Korkeamäki & Vuorento 2021.) Opintotukea ja muuta opintojen aikaista taloudellista tukea tulisi kehittää huomioiden opiskelijoiden kokemat vaikeudet opinnoissaan.

3.11. Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Maahanmuuttajataustaisten valmentavaa opetusta on mahdollista saada vain 1 vuosi. Jos nuorella on neuropsykologisia häiriöitä, ei valmentavan jakson aikana saavuteta suomen kielen oppimisessa tasoa, jolla olisi mahdollista selviytyä perusopetuksesta. Ei ole kenenkään etu, että nuori siirtyy perusopetukseen puutteellisin opiskeluedellytyksin. Nuorella tulisi olla mahdollisuus jatkaa valmentavassa opetuksessa nykyistä pidempään, jolloin hitaammin oppivan potentiaalista saadaan tarkempi kuva. Lisäksi tämän jatkoajan kuluessa olisi tarvittaessa aktivoitava toimenpiteet, joilla pyritään selvittämään mahdollisten neuropsykologisten häiriöiden olemassaoloa ja luonnetta. Kaikkia oppimisen vaikeuksia ei pidä tulkita puutteellisella kielitaidolla, mukana voi olla kehityksellisiä neuropsykologisia ongelmia. Opetushenkilökunnalla ei ymmärrettävästi ole käytössään soveltuvia arviointivälineitä hyvin moninaisista kieliryhmistä ja kulttuureista tuleville opiskelijoille. Ongelmien taustasyitä voidaan kuitenkin selvittää erityisasiantuntijan (neuropsykologin) yksilöidyllä tutkimuksella.

3.12. Vammaisten ihmisten oppiminen

Vammaisuuden ja toimintarajoitteiden määrittely ei ole yksiselitteistä. Suomalaista tutkimusta toimintarajoitteita kokevista ja vammaisista opiskelijoista on vähän. Kansainvälisessä käytännössä vammaisiin ja toimintarajoitteisiin opiskelijoihin luetaan myös opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksia ja mielenterveysongelmia, sillä myös he hyötyvät opiskeluympäristön saavutettavuudesta ja kohtuullisista mukautuksista (esim. Korkeamäki & Vuorento 2021).

Eurostudent VII -kyselytutkimuksen mukaan kokemukset riittävän tuen saamisesta vaihtelevat toimintarajoitteita kokevien korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa, ja vain pieni osa kokee saavansa täysin riittävästi apua ja tukea oppilaitokseltaan tai yhteiskunnalta. Toimintarajoitteita kokevista korkeakouluopiskelijoista viidennes kokee saamansa tuen täysin riittämättömäksi. (Korkeamäki & Vuorento 2021, Nori ym. 2021).

Opettajien koulutusta erilaisista toimintarajoitteista ja yhdenvertaisista koulutusmahdollisuuksista on tarpeen lisätä (Hillborg ym. 2021, Korkeamäki & Vuorento 2021, Kyröläinen 2020). Myös työelämäkysymyksiin olisi tärkeää kiinnittää aiempaa enemmän huomiota jo opintojen aikana (Hillborg ym. 2021, Korkeamäki & Vuorento 2021, Kyröläinen 2020). Saavutettavien opiskeluympäristöjen ohella riittävät ja tarkoituksenmukaiset tuki- ja kuntoutuspalvelut tukevat koulutuksellisten ja ammatillisten tavoitteiden saavuttamista.

Lähteet

Ahonen T & Haapasalo S (2008). Oppimisvaikeudet. Teoksessa P Rissanen, T Kallanranta & A Suikkanen (toim.), Kuntoutus (2. painos, s. 489–506). Helsinki: Duodecim.

Ahonen T, Aro M, Aro T, Lerkkanen M-K, Siiskonen T (toim.) (2019) Oppimisen vaikeudet. Niilo Mäki Instituutti. Jyväskylä.

Aro T, Eklund K, Eloranta A K, Närhi V, Korhonen E & Ahonen T (2019). Associations Between Childhood Learning Disabilities and Adult-Age Mental Health Problems, Lack of Education, and Unemployment. *Journal of Learning Disabilities*; 52 (1): 71-83.

DeBeer J, Engels J, Heerkens Y & van der Klink J (2014). Factors influencing work participation of adults with developmental dyslexia: A systematic review. *BMC Public Health*, 14, 77.

Hillborg, H., Lövgren, V., Bejerholm, U., & Rosenberg, D. (2021). Integrating interventions that can support a career-oriented recovery for young adults. Building on the supported education knowledge base. *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health*, 8(1), 35-60.

Hock, M. F. (2012). Effective literacy instruction for adults with specific learning disabilities: Implications for adult educators. *Journal of learning disabilities*, 45(1), 64-78.

Korkeamäki, J. & Vuorento, M. (2021). Ilmoitettujen terveys- ja toimintarajoitteiden vaikutus korkeakouluopiskeluun. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:16
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163007>

Kuntoutussäätiö (2019). Nuoret tuella työelämään (Nuttu). Saatavissa: [http://default-kuntoutussaatio.lato.poutapilvi.fi/tutkimus/hankkeet/hankerekisteri/nuoret_tuella_tyolamaan_\(nuttu\).264.xhtml](http://default-kuntoutussaatio.lato.poutapilvi.fi/tutkimus/hankkeet/hankerekisteri/nuoret_tuella_tyolamaan_(nuttu).264.xhtml). Viitattu 14.10.20.

Kyröläinen A (2020) Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työelämä, 2020:36. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.

Livingston, E. M., Siegel, L. S., & Ribary, U. (2018). Developmental dyslexia: Emotional impact and consequences. *Australian Journal of Learning Difficulties*, 23(2), 107-135.
doi:10.1080/19404158.2018.1479975.

Maag J W & Reid R (2006). Depression among students with learning disabilities: Assessing the risk. *Journal of Learning Disabilities*, 39, 3–10.

Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ... & Sears, M. R. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(7), 2693-2698. <https://doi.org/10.1073/pnas.1010076108>

Nori, H., Lyytinen, A., Juusola, H., Kohtamäki, V., & Kivistö, J. (2021). Marginaaliryhmät korkeakoulutuksessa: opiskelemaan hakeutuminen, opiskelukokemukset ja tulevaisuuden suunnitelmat.

Eurostudent VII-tutkimuksen artikkelisarja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2021:26
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163016>

Nukari, J. Poutiainen, E., Arkkila, E., Haapanen, M.-L., Lipsanen, J., & Laasonen, M. (2020). Both individual and group-based neuropsychological interventions of dyslexia improve processing speed in young adults - a randomized controlled study. *Journal of Learning Disabilities*, 53(3), 213-227.

Närhi, V., Karhu, A., Klenberg, L., Paananen, M., & Puustjärvi, A. (2019). Tarkkaavuuden, itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen vaikeudet. Teoksessa: T. Ahonen, M. Aro, T. Aro, M.-K. Lerkkanen & T. Siiskonen, Oppimisen vaikeudet. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

Peterson R & Pennington B (2015). Developmental dyslexia. *Annual Review of Clinical Psychology*, 11, 283–307.

Riddick B, Sterling C, Farmer M & Morgan S (1999). Self-esteem and anxiety in the educational histories of adult dyslexic students. *Dyslexia*, 5, 227-48.

Turunen, K., Tuulio-Henriksson, A., & Poutiainen, E. (2019). Kelan harkinnanvaraisen neuropsykologisen kuntoutuksen toteutuminen ja vaikutukset. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja. Kela, Helsinki.

Valås H (1999). Students with learning disabilities and low-achieving students: Peer acceptance, loneliness, self-esteem, and depression. *Social Psychology of Education*, 3, 173–192.

Voutilainen A & Ilveskoski I (2000). Terveystieteiden rooli oppimisvaikeuksien tutkimisessa ja hoidossa. *Duodecim*, 116, 2025–2031.